

Misteriosul călugăr „scit” de la Constantinopol

O epistolă în limba greacă din secolul al XII-lea, mai puțin cunoscută publicului larg, păstrată într-un manuscris cartonat, la Biblioteca Academiei Române, vorbește despre un misterios „scit”, necunoscut cu numele, ajuns la Constantinopol pentru a obține o presupusă recunoaștere a unui rang bisericesc superior.

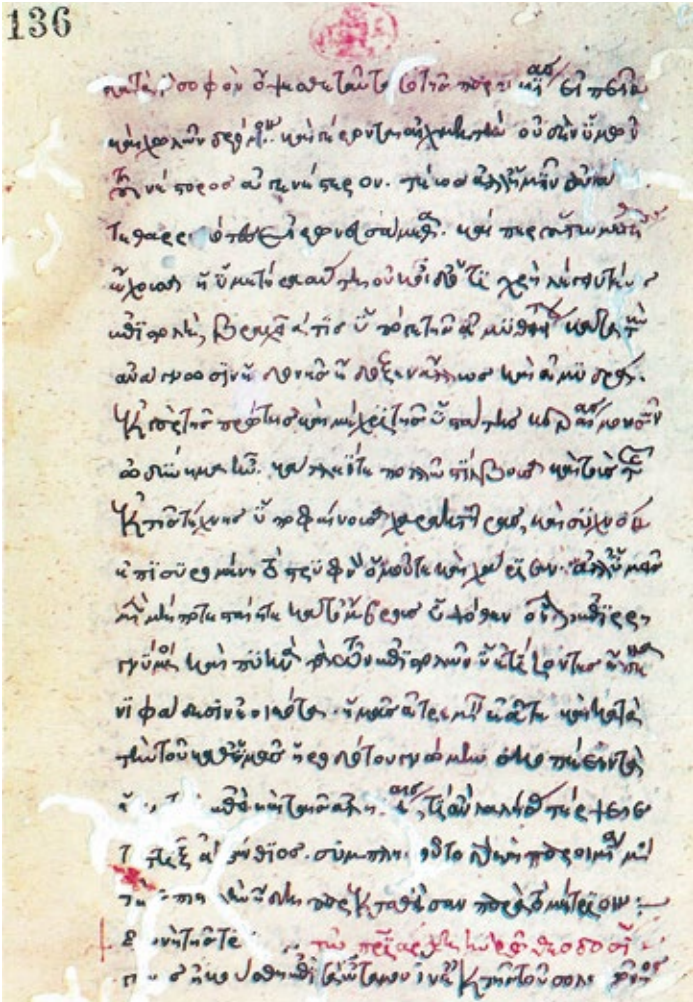
Este bine cunoscut faptul că sursele literare ale istoriei poporului român de până la întemeierea statelor feudale românești (secolul al XIV-lea) sunt foarte rare și nu totdeauna clare. Din acest motiv, manuscrisul grecesc Ms.nr. 508, un exemplar cartonat, bombicin, păstrat la Biblioteca Academiei Române, care aduce informații de la sfârșitul secolului al XII-lea, devine cu atât mai important cu cât studierea lui scoate la lumină unele amănunte foarte interesante, necunoscute până în prezent, cu privire la viața bisericească a românilor din stânga Dunării, din această perioadă istorică.

Scrisoarea are ca personaj central un cleric „scit” și este încorporată într-un manuscris ajuns în România în secolul al XVIII-lea. Conform dedicației, acesta „face parte dintre cărțile afierosite Școlii Grecești din București, care se află în cinstita Mănăstire Sfântul Sava, închinată Sfântului Mormânt... 1728, Luna Mai, Alexandru, Patriarhul Constantinopolului”.

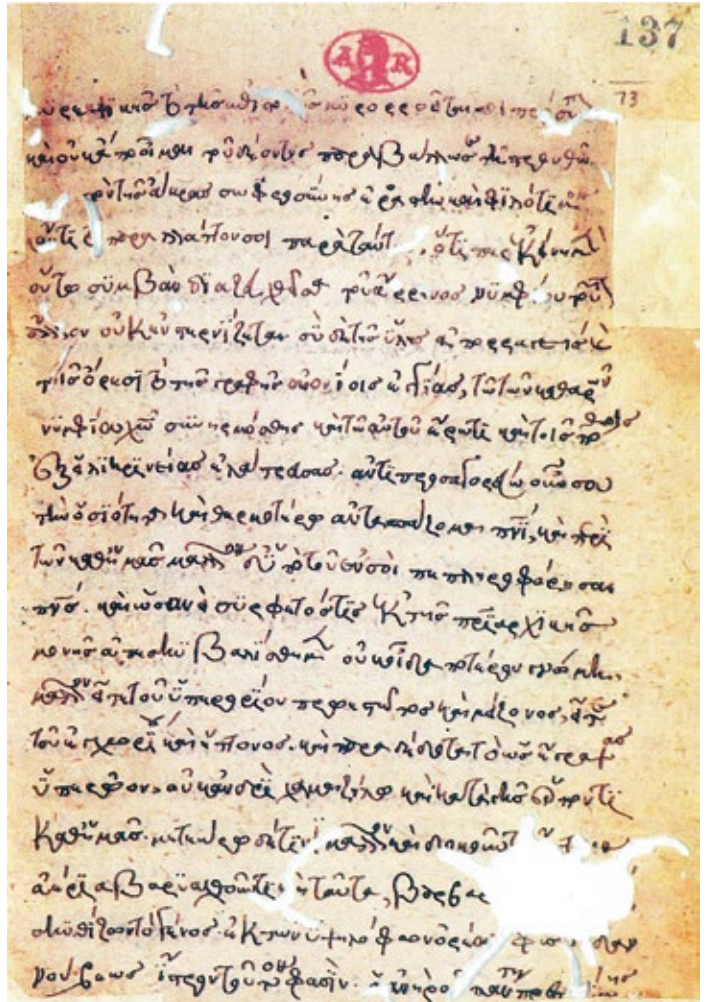
Cercetarea manuscrisului a fost făcută de mai mulți istorici. Francezul Jean Darrouzès arăta în 1972 că epistola la care ne referim este adresată Patriarhului Teodosie al II-lea Boradiotes (patriarh al Constantinopolului între 1179-1183, fost monah în Mănăstirea Boradion, de pe malul asiatic al Bosforului) de către monahul Ierotei, prin care acesta îl informa cu privire la tulburările pe care le-a provocat așezarea în mănăstirea patriarhală, unde era viețuitor, a unui „scit”. Străinul venise „din munții cei înalți ai Dunării”. Așezarea lui în mănăstire îi nemulțumea pe călugării greci pentru că afectase un întreg etaj.

În 1974, academicianul Răzvan Theodorescu opina că scitul amintit ar fi un monah, probabil de origine turanică, din Eparhia Dristrei, în secolele XI-XII. Un an mai târziu, prof. dr. Petre Diaconu se întreba dacă acesta nu ar fi dintr-o mănăstire de tipul celei de la Niculițel, pentru ca în 1977 prof. dr. Vasile Boroneanț să pună existența lui în legătură cu descoperirile arheologice de la Gaura Chindiei, comuna Pescari, jud. Caraș Severin, unde ar fi funcționat un schit, cu întreruperi, din secolul al X-lea până în secolul al XIV-lea. „Scrisoarea confirmă existența la Dunărea de Jos a unor localnici, preoți sau călugări, puțin agreeți și denigrați de tagma monahicească greco-bizantină. Faptul că scitul provine din munții cei înalți de la Dunăre merită să fie luat în considerare, mai ales că peștera (de la Gaura Chindiei, n.n.) a putut funcționa ca schit poate cu întreruperi, din secolul al X-lea până în secolul al XIV-lea,

DUMITRU MANOLACHE¹

Filă din Manuscrisul grecesc nr. 508, Colecția Bibliotecii Academiei Române

Filă din Manuscrisul grecesc nr. 508, Colecția Bibliotecii Academiei Române

după cum par a confirma cele două semne care acompaniază crucea bizantină", spunea acesta.

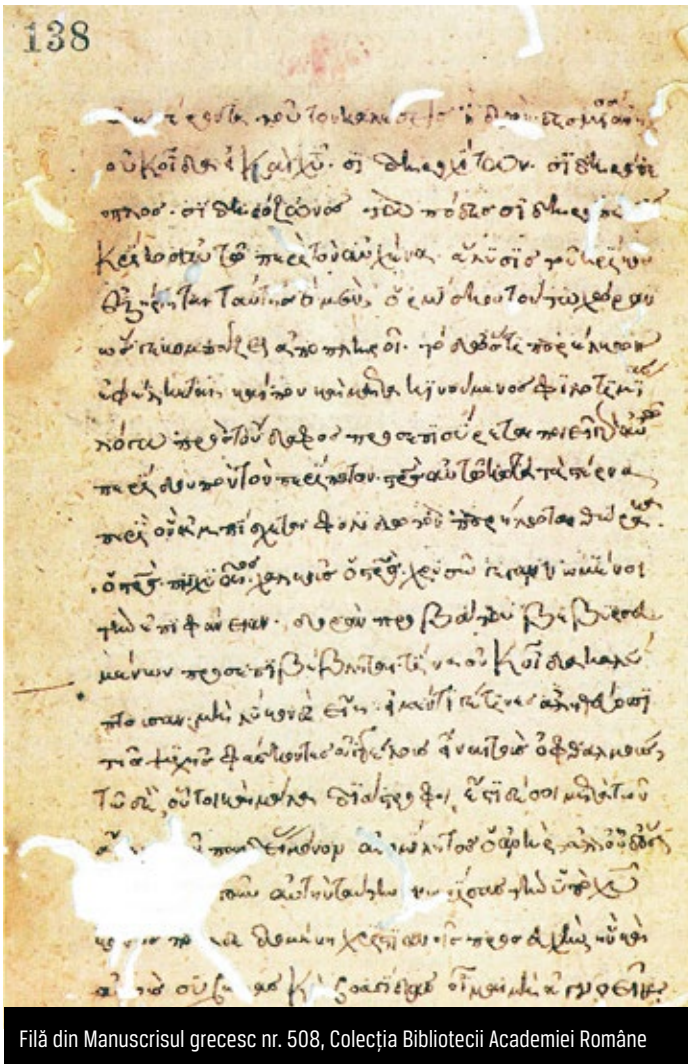
În 1984, Nicolae Dănilă spune că denumirea „scit” se aplica, în izvoarele bizantine contemporane, în special cumanilor, popor creștinat în secolul al XIII-lea, și credea că monahul respectiv ar fi un autohton din Oltenia sau Banat.

Ultimul autor care a cercetat documentul este preotul Mihai Ovidiu Cătoi. Sfinția sa a efectuat, pentru prima dată, citirea integrală și traducerea scrisorii, așa cum se păstrează ea în manuscrisul de la Biblioteca Academiei Române („Glasul Bisericii”, LXIV-2005, nr. 5-8, pp. 141-162).

Preot în zale cu jambiere de fier

Dar să vedem ce spune epistola lui Ierotei. După o lungă introducere, monahul îl informează pe patriarh „mai degrabă despre cele ce se petrec pe la noi, (...), și aproape întocmai ca o pleavă a societății, am fost aruncați afară din mănăstirea patriarhală, dar nu știu din dispoziția cui, fie a unuia mai îndepărtat, întâistătătorul și mai

marele, fie a unuia mai mic, de lângă noi. Și s-a cedat etajul, după cum ai scris, nu unui om smerit, care, asemenea nouă, se nevoiește pe pământ, ci unuia semeț, ce pare să se agită mai degrabă pentru cele înalte, fiind într-adevăr mult preocupat pentru aceasta, vorbind o limbă barbară (...) din naștere, trăind după obiceiurile sciților, provenind din munții Dunării, cei cu coline înalte, căreia i se spune Istru. Văzând acest om, l-ai putea numi, în toate privințele, preot (presbiter) și chiar gheronta. N-am mai văzut, în schimb, un bărbat atât de plin de zale, chiar dacă este al lui Hristos; căci are o cămașă de fier, și o centură de fier, precum și jambiere de fier la picioare; mai are un inel la gâtul lui; un medalion atârnă de acesta, iar medalionul, pe de o parte îi completează ținuta exterioară, în conformitate și cu vorbirea-i pompoasă, pe de altă parte, astfel fiind atârnat, îl poartă după sine și îl târaie pe pământ, din cauza dorinței de mărire și oriunde și când se plimbă din loc în loc, pentru că îi face plimbarea răsunătoare; mai are o cruce pe pieptul înfășurat într-o platoșă garnisită cu solzi; crucea este masivă de aramă, ce strălucește ca aurul; mai are o piele de oaie, din cele tăbăcite, care poate acoperi pe cineva, dar nu am

Filă din Manuscrisul grecesc nr. 508, Colecția Bibliotecii Academiei Române

văzut să-l fi ascuns vreodată, în așa fel încât să nu se vadă că ar fi lup. Iar dacă unii susțin că, pe drept cuvânt, ochii sunt mesagerii sufletului, acesta are o privire extrem de prefăcută. După toate acestea, acest om este pentru tine de neîntâlnit, nu doar din cauza lipsei de educație, dar mai ales că (...) nu cunoaște nici însăși acea rugăciune, (...) lăsată obștii creștinilor de către Hristos, pe care, după părerea mea, o cunosc chiar și porcarii și văcarii".

Grecii, nemulțumiți de o hotărâre a patriarhului

Analizând conținutul epistolei, descoperim amănunte deosebite. În primul rând, faptul că lerotei era prieten cu patriarhul, după modul cum i se adresează și probabil avuseseră aceeași mănăstire de metanie, Phryganon (unde lerotei a trimis mai multe scrisori din Constantinopol), rămasă neidentificată, cum crede Darrouzès.

Din vehemența cu care monahul grec își exprimă nemulțumirea față de ocuparea etajului mănăstirii de către „scit”, și după cum reiese din cele relatate, nu „scitul” este cel care a produs agresiv-

nea. „Personal credem că nu poate fi vorba de o alungare a monahilor greci de către «scit» din așezământul monahal. Acesta este doar beneficiarul deciziei prin care patriarhul dispunea să-i fie cedat etajul spre folosință, nu și inițiatorul ei. Lerotei era nemulțumit pentru că au fost obligați să elibereze un întreg etaj în favoarea lui și lucrul acesta îi reproșează voalat patriarhului”, arată preotul Cățoi.

„Scitul” era în realitate român din stânga Dunării

Portretul schițat „scitului” de către monahul lerotei corespunde întocmai definiției dată la începutul secolului al XV-lea barbarilor de către Ioannes Canabutzes, care spunea că, deși îi socoteau de aceeași credință și botez cu ei, bizantinii îi numeau barbari „pe bulgari, vlahi, albanezi, ruși și alte popoare”.

Deși în epocă, în izvoarele de proveniență bizantină, termenul „sciți” îi desemna în special pe cumani, în cazul de față, se apreciază că nu este vorba despre așa ceva. Cumanii preferau așezările din câmpie, în nici un caz muntele, din care coborâse „scitul” nostru. „Dacă ar fi vorba de delegatul vreunei notabilități cumane, acest lucru ar fi trebuit, în mod normal, să producă și alte ecouri în lumea bizantină. Tăcerea acestor izvoare trădează, credem noi, că nu este vorba despre o relație diplomatică sau bisericească cu migratorii. Așa cum arăta și Nicolae Șerban Tanașoca, în izvoarele literare bizantine, românii apar adesea nu sub numele lor comun de vlahi, ci sub denumirile arhaizante: daci, geți, misieni, peonodaci și chiar sciți. Dacă mai luăm în calcul și faptul că pentru bizantini limba latină era considerată barbară și scitică încă din secolul al IX-lea, credem că acest „scit” era, în realitate, un român care trăia sub suzeranitatea cumană”, este de părere părintele Cățoi.

Luând în considerare elementele geografice descrise în epistolă (munții înalți ai Dunării), autorul este de părere că „scitul” provenea, probabil, „din regiunea Subcarpatică de Curbură – județele Prahova – Buzău – Vrancea, pentru că nu întâmplător, tot în perioada secolelor X-XII, se poate vorbi aici și despre existența unui cnezat românesc cu centrul la Slon (Prahova), mărturiile arheologice fiind destul de concludente în acest caz”.

Informațiile de substrat ale scrisorii oferă concluzii mai surprinzătoare. Se poate spune că „scitul” era ieromonah și nu era nici pe departe lipsit de educație, așa cum afirmă lerotei în finalul

fragmentului, de vreme ce unor greci li se părea că vorbește „pompos”. Cunoștea, cu siguranță, și folosea limba greacă. Totodată, din faptul că lerotei, cu toată imaginea negativă pe care i-o creionează „scitului”, nu-i contestă calitatea de „om al lui Hristos”, „aceeași credință și același botez”, înseamnă că „*avem de-a face cu o succesiune harică validă, în ceea ce îl privește pe scit, transmisă potrivit normelor canonice constantinopolitane*”, mai spune părintele Cățoi. El venise la patriarh ca să obțină „cele înalte”, adică, probabil, vreun rang bisericesc superior.

Dincolo de ineditul relatării, importanța fundamentală a acestui document constă în faptul că, „*la sfârșitul secolului al XII-lea, avem de-a face, în mod cert, cu o relație bisericească directă și nemijlocită între teritoriul de la nordul Dunării și Constantinopol. În acest sens ne întrebăm dacă nu cumva aici avem de-a face cu începutul de oficializare a unor relații politico-bisericești mai vechi, proiect care nu a mai putut fi finalizat deplin din cauza revoltei Asăneștilor și a cucririi Constantinopolului de către armatele celei de-a IV-a Cruciade*”, concluzionează preotul Mihai Ovidiu Cățoi.

THE MYSTERIOUS "SCYTHIAN" MONK FROM CONSTANTINOPLE

A 12th-century Greek epistle, less known to the public, kept in a manuscript bound in boards at the Romanian Academy Library, speaks about a mysterious "Scythian", "unknown" by the name that arrived in Constantinople to obtain an alleged recognition of a superior church rank.

Keywords: Constantinople, Scythian, Danube, Romanian Academy Library, patriarch.

Repere bibliografice

Boroneanț Vasile, *Arta rupestră Gaura Chindiei; comuna Pescari (județul Caraș Severin), Monumente Istorice și de Artă*, „Revista Muzeelor și Monumentelor”, 1, 1977;

Cățoi Ovidiu Mihai, *Un cleric „scit”, de pe teritoriul României, într-un manuscris bizantin din secolul al XII-lea*, „Glasul Bisericii”, LXIV, 5-8, 2005;

Constantin Litzică, *Biblioteca Academiei Române. Catalogul manuscriselor grecești*, București, 1909;

Darrouzès Jean, *Un recueil épistolaire du XII siècle. Académie Roumaine Col. Gr. 508*, în „Revue des Études Byzantines (REB)”, 1972;

Diaconu Petre, *Din nou despre încadrarea cronologică a valului și a mănăstirii de la Niculițel*, SCIVA, 26, 1 1975;

Theodorescu Răzvan, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974.

NOTE

1 Jurnalist „Ziarul Lumina” al Patriarhiei Române.